

Ivan Kovač

KAKO IZAĆI NA KRAJ SA TEORETIČARIMA ZAVERE

**PRIRUČNIK ZA SAMOODBRANU
OD ZAVEROLOGIJE**

Helsinški odbor za
ljudska prava u Srbiji

Helsinški odbor za
ljudska prava u Srbiji

3

edicija
Obrazovanje

Ivan Kovač

KAKO IZAĆI NA KRAJ SA TEORETIČARIMA ZAVERE

Priručnik za
samoodbranu od
zaverologije

Bečej, Beograd 2023.

KAKO IZAĆI NA KRAJ SA TEORETIČARIMA ZAVERE

Priručnik za samoodbranu od zaverologije

Biblioteka Obrazovanje, knjiga br. 3

Autor:

Ivan Kovač, nastavnik filozofije u Gimnaziji Bečej

Izdavač:

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Za izdavača:

Sonja Biserko

Bečej, Beograd 2023.

Fotografija na naslovnoj strani:

123rf.com

Slog i digitalna obrada:

Ivan Hrašovec

Sadržaj

Raskrinkavanje zaverologije u učionici – pristup i tehnike	4
K'o Maksim po diviziji	7
Gde ima dima, ima i vatre	13
Ništa nije slučajno!	22
Okamova oštrica	24
Pomeranje golića	27
Sa prljavom vodom i dete	31
Rekla-kazala	34
Balkanski špijun	39

Raskrinkavanje zaverologije u učionici – pristup i tehnike

Na časovima logike, u sklopu metodologije kao nastavne teme, s učenicima se bavim opovrgavanjem pseudonauke, šarlatanstva, kojekakvih zabluda o paranormalnom i drugim besmislicama, posebno teorija zavere, premda to izričito ne predviđa nastavni program. Osim činjenice da sklonost “zaverološkom” mišljenju ne karakteriše samo nerazumne i neobrazovane pojedince, već je zapravo “odveć ljudska”, više je razloga za razvijanje imuniteta na zaverologiju. Pre svega, efektno se uči šta je ispravna metodologija, šta je kritičko mišljenje kao primena naučnog metoda u svakodnevnom životu.

Zaverologija tu nudi pregršt slikovitih, upravo “školskih” primera. Takođe, osim što istina i istinoljublje predstavljaju vrednost po sebi, zaverološka uobraženja su i štetna, jer ne podrazumevaju samo bezazlene nebuloze i ludorije. Pojedina su, naime, podstakla užasne zločine i nesreće – teorija o jevrejskoj zaveri, teorija o vakcinama kao biološkom oružju itd. Osim toga, teorije zavere otvaraju vrata različitim drugim iracionalnim uverenjima uopšte, pothranjuju iracionalnost kod ljudi. Štetnost zaverologije je i u tome što “laje na pogrešno drvo”, pa umesto ozbiljnih socioekonomskih analiza, nudi lake, pogrešne, sasvim jalove odgovore na krize i nedaće.

Časove raskrinkavanja započinjemo projekcijom filma “Balkanski špijun” Dušana Kovačevića, kako bi se učenici upoznali sa zaverološkim mentalitetom jasno predočenim u portretu Ilije Čvorovića koji je izveden do tragikomičnog, upravo karikaturalnog ekstrema. Učenici se potom okušavaju u igri “Paranoidni stil” kako bi stekli uvid koliko je lako zaverološki “birati

trešnje” to jest selektivno, sasvim tendenciozno uzimati informacije. Uopšte, koliko je lako prepustiti se tzv. konfirmacijskoj pristrasnosti kao dominantnom kognitivnom obeležju teoretičara zavere. U inicijalnoj verziji igre koju je osmislio historičar Rob Mekdugal, izabere se neka znamenita historijska ličnost i zatim traže “dokazi” njenog učešća u “zaveri vampira koji već stolicima tajno povlače konce svetskih zbivanja” (naprimer, Henri Ford je podsticao razvoj industrije kako bi dim iz fabrika pomračio Sunce, Tomas Edison je izumeo sijalicu kako bi ljude navikao da što duže noću ostanu budni itd). Međutim, u učionici je igru potrebno prilagoditi. Recimo, pretpostaviti da je sam nastavnik ili neko od učenika, jer se učenici međusobno bolje poznaju, akter neke sulude zavere, na primer o vanzemalcima, što onda odeljenje nastoji kreativno potkrepiti kojekakvim “dokazima”, skokovima imaginacije i drugim misaonim vratolomijama.

Naposletku, a tome i posvećujemo najviše vremena, sledi vežba frontalnog razračunavanja sa zaverologijom. Učenici, pojedinačno ili u paru, imaju zadatak da odaberu određenu teoriju zavere koja im je interesantna ili kojoj su inače skloni (izvlačenje iz “zečje rupe” to jest razuveravanje teoretičara zavere iziskuje, međutim, drugačiji pristup i okolnosti, a i svakako predstavlja neizvestan poduhvat). Potom, da je kod kuće do detalja upoznaju, te da je izlože i brane pred odeljenjem kao njeni najzagriženiji zagovornici. Ostali učenici je pri tom, kako znaju i umeju, nastoje osporiti, a za to se pripremaju uz pomoć ovog priručnika. Poenta je da se, premda unekoliko veštački, kreira situacija raspravljanja sa teoretičarom zavere sa slavskih i drugih porodičnih okupljanja, sedeljki, za stolom u kafeu itd. Među ponuđenim nema teorija koje se lako i definitivno mogu opovrgnuti u učionici (poput ravnozemljaške teorije koja se pobija na osnovu saznanja kojima i osnovnoškolac barata),

već samo onih koje bar donekle ostaju da “vise u vazduhu”, koje nije moguće ili makar mi nismo u prilici konačno osporiti, ma kako nam delovale suludo (poput teorije da ljudi-gušteri upravljaju svetom).

Ideja je da se raspravom zađe na skliski teren razmatranja tvrdnji koje nisu izvesne, koje se ne mogu do kraja dokazati ili osporiti, odnosno na teren verovatnoća, veće ili manje uverljivosti itd. Uopšte, da se dođe do procenji- vanja težine razloga, sve kako bi se učenici vežbali snalaženju u vodi i inače ne mnogo bistroj, a koju zaverolog, koji je u njoj poput ribe, nemilice muti. Vežba ima za cilj oštrenje kritičkog mišljenja kod učenika, pre svega usva- janjem logičkog alata, a ne toliko činjenica. Naprosto, ne može se očekivati da se uvek raspolože potrebnim znanjima, s obzirom na stalno pojavljiva- nje novih teorija zavere, novih dezinformacija i besmislica, pri čemu je teo- retičar zavere obično u prednosti jer teoriju koju zagovara bolje poznaje od sagovornika i publike. Osim, naravno, obezbeđivanja tačnih informacija, prepoznavanje i jasno i glasno ukazivanje na zaverološke tehnike, logičke greške i druge finte predstavlja najučinkovitiji lek, ne samo zbog toga da se u raspravi sa teoretičarom zavere ne bi izvukao deblji kraj, već i kako publi- ka koja raspravu sluša ne bi bila zavedena na krivu stranu.

Nažalost, afirmisanje kritičkog mišljenja i multidisciplinarnog obrazova- nja ne može biti dovoljno u suzbijanju popularnosti teorija zavere sve dok su psihosocijalni razlozi za njihovo bujanje tako snažni, kao što je to, ne samo u našem društvu itekako slučaj.

K'o Maksim po diviziji

Neizostavna **retorička tehnika** teoretičara zavere je **sačmarica** (eng. *shot-gun argumentation*) iliti **Gišov galop** (eng. *Gish gallop*). Radi se o zatrpavanju sagovornika što dužom serijom kratkih, naizgled uverljivih argumenata, poluistina, retoričkih pitanja, irelevantnih činjenica, sumnjivih, teško proverljivih tvrdnji, emocionalno nabijenih anegdotskih svedočanstava, pozivanja na neimenovane izvore itd. Sagovornik zapada u neravnopravan položaj, s obzirom da "Laž leti, a istina hramlje za njom", jer je raspoloživo vreme obično ograničeno, te opovrgavanje većine argumenata i opaski naprosto nije moguće. Takođe, publika uglavnom nema previše strpljenja da isprati temeljno osporavanje iznetih tvrdnji.

"Zavera postoji i ona je jasna - rečeno je da mora da se smanji broj ljudi na planeti, da će to da se uradi uz pomoć vakcina, a te vakcine samo moraju da se daju slovenskim narodima u Evropi i cilj je da se svede broj ljudi na planeti na 500 miliona", priča Lučić.

BLC • VESTI • DRUŠTVO

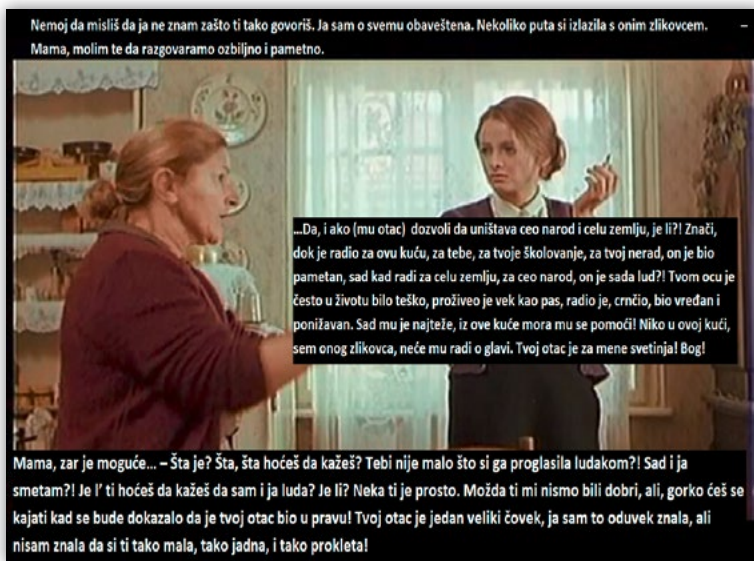
"Kad kažem VAKCINACIJA i 5G, odmah mi gase i blokiraju net": Još JEDNA TEORETIČARKA ZAVERE među lekarima i to više nije smešno

Čipovanje, vakcinacija, gašenje telefona kad se pomene 5G mreža, ali i satanizam, kanibalizam, ispečene bebe, Soroš i Bil Gejts i Žuta kuća - sve se ovo našlo u govoru samostalne narodne poslanice Nade Kostić. Da je razvijanje opasnih teorija zavere otišlo na viši nivo govori činjenica da je sve to izrekla u dahu u hodu Narodne skupštine jedna doktorica i profesor na Medicinskom fakultetu, i to više uopšte nije smešno.

N.N.G. 01.05.2020 • 12:54 [Komentara 0](#)

Slušaj vest

Takozvani **Brandolinijev zakon** upravo govori da su napor i vreme potrebni za opovrgavanje dezinformacije za red veličine iznad napora i vremena uložениh u njeno kreiranje. Poput Hidre kojoj bi na mestu odsečene glave izrasle dve nove, teoretičar zavere se od kritike spašava ad hoc uvođenjem novih dezinformacija i dokaza punih rupa koje opet treba pobijati. Naime, za razliku od racionalnog kritičara koji je u nepovoljnijem položaju jer ga obavezuju visoki dokazni standardi, teoretičar zavere obično je umnogome neopterećen činjenicama i logikom (nepodnošljiva lakoća “proseravanja”, uzeto u Frankfurtovom smislu).

➔ Rafalnu paljbu valja što pre prekinuti, kako bi se se tvrdnje i argumenti razmatrali jedan po jedan, i lopta (teret dokazivanja) vratila u dvorište teoretičara zavere. Teoretičara zavere je potrebno isterati na čistinu insistiranjem

da položi račun o svojim tvrdnjama (neke od tehnika raskrinkavanja opisane su dole u tekstu). Tako će se, suočen s kontračinjenicama i nelogičnostima, zapetljati "k'o pile u kućine" **ad hoc hipotezama** smišljenim da po svaku cenu izvrda prigovorima i spasi teoriju.

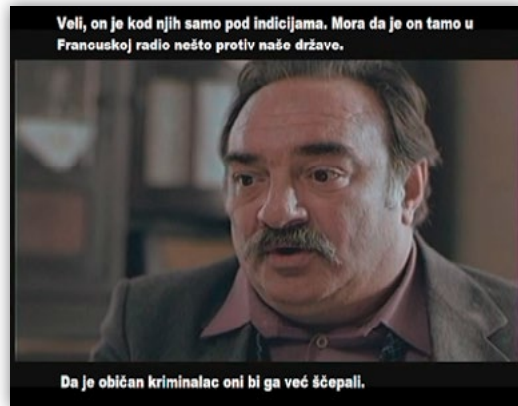
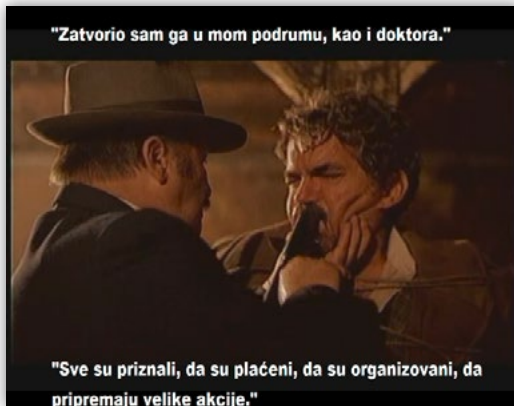

Bez izuzetka, teoretičar zavere poseže za **Prokrustovom posteljom**, silom prekrajući činjenice – kratke rastežući, a duge skraćujući – kako bi ih uklopio u teoriju. Uopšte, sklon je da stvari tera na svoju vodenicu, da ih tumači, da ih uopšte vidi ili pak zabije glavu u pesak, da ih se priseća ili pak gurne pod tepih, sve u cilju potvrđivanja unapred donetih stavova (**konfirmacijska pristrasnost**). Na primer, zagovornik teorije da Jevreji vladaju svetom suočen sa činjenicom Holokausta pribegava poricanju, objašnjenju da se radi o globalnoj podvali smišljenoj kako bi se Jevreji predstavili kao žrtve i opravdali svoje interese, u prvom redu stvaranje države Izrael. Koliko je zaverološko teoretiziranje izvitopereno, suštinski neistinoljubivo pokazuje i rezon da ako događaji ukazuju na zaveru, onda je u pitanju zaveru, a ako pak ne izgleda da se radi o zaveri, onda je definitivno zaveru – usled zataškavanja,

odnosno moći i veštine zaverenika. **Ultimativna vrdalica** je “Sve je suprotno od onoga što izgleda da jeste”. Jer, ako to stoji, onda je zapravo sve moguće, i nijedna ma kako suluda interpretacija događaja ne može biti odbačena. Odsustvo dokaza je u zaverologiji upravo najzlokobniji pokazatelj da se radi o zaveri, da se sve odvija po tajnom “da se Vlasi ne dosete” planu, a kada se osvestimo – biće kasno (vidi dole u tekstu klizavu nizbrdicu). Takođe, svako opovrgavanje teorije zavere tumači se kao napad na zaverologe, kao pokušaj da se istina učutka, zabrani (vidi dole Galilejev sindrom).

➔ U nastojanju da opravda zaverološku pretpostavku, teoretičar zavere pribegava kojekakvim logičkim greškama koje valja prepoznati i razobličiti pred publikom. Ispod su dati različiti primeri: *argumentum ad baculum* – pozivanje na batinu, *lažna dilema* – sugeriše se isključivi izbor između dve opcije, dok se tendenciozno zanemaruje treća, četvrta itd, *ishitrena generalizacija* – poopštava se na osnovu nereprezentativnog uzorka i *non sequitur* – ne sledi tj. konkluzija ne proizilazi iz premisa, *slamnati* (argument od slame) – neko-reaktno predstavljanje sagovornikove pozicije, umesto u izvornom vidu, druga strana se prikazuje iskrivljeno, sve kako bi se lakše osporila.

Iz predavanja Bila Gejtsa održanog na "TED Talk" 2010. teoretičari zavere su manipulativno izvukli deo (**vađenje iz konteksta**) tako da izgleda kao da govornik otkriva svoje mračne planove nasilne **depopulacije** putem vakcina. Međutim, govoreći o energetskej budućnosti i globalnom zagrevanju, odnosno emisiji ugljen-dioksida koja se neumitno povećava sa rastom svetskog stanovništva, Gejts je jasno istakao da istraživanja pokazuju da sa poboljšanjem životnog standarda, nivoa medicinske zaštite (posebno dostupnosti vakcina), obrazovanja, pristupačnosti kontracepcije itd, natalitet opada.

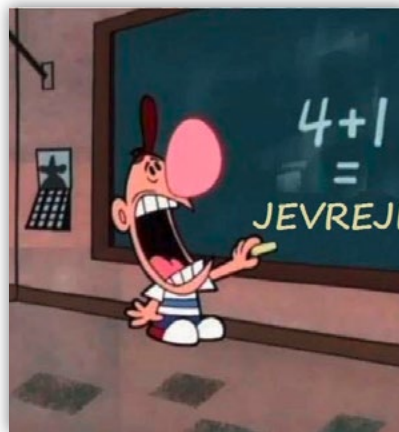
➔ Od suštinskog je značaja da se na svakom koraku skreće pažnja publici na način razmišljanja i tehnike manipulacije teoretičara zavere.

Gde ima dima, ima i vatre

Neizostavno je takođe nastojanje teoretičara zavere da se **zamuti voda** koje podrazumeva niz različitih smicalica. Iako je na njemu teret dokazivanja, posebno stoga što “izvanredne tvrdnje zahtevaju izvanredne dokaze” (**Sejganova oštrica**) – a npr. teorije da američke tajne službe šuruju s vanzemaljcima ili da su egipatske piramide podigli vanzemaljci svakako su izvanredne, što znači da su u određenoj meri u neskladu sa postojećim saznanjima – svejedno je teoretičar zavere u retoričkom smislu uvek u prednosti. Naročito u društvima gde je voda već zamućena. Naime, da bi u raspravljanju ostavio snažan utisak, dovoljno je da ubaci crva sumnje, da sugeriše “Gde ima dima, ima i vatre”, da “Tu nešto smrdi”, da “Mora da tu nečeg ima”, da čak i u “Svakoj laži ima pola istine”, za razliku od pristalice “zvanične verzije” koji je u obavezi da bez ostatka racionalno utemelji svoje tvrdnje. Teoretičar zavere pouzdano zna da je Hitler živ ili makar da je preživeo Drugi svetski rat, da Tito nije Tito, bravar, sin Franje i Marije itd. – ali pri tom ne oseća uvek obavezu da s jednakim pouzdanjem odgovori na pitanja koja iz takvih bizarnih teza proizilaze. Ili, pouzdano zna da je “zvanična verzija događaja lažna”, ali ne nudi verziju koja bi bila istinita. Dakle, lopta se prebacuje u tuđe dvorište – “Dokaži da zavera ne postoji!” – a pošto neke teorije zavere zaista nije moguće definitivno opovrgnuti (npr. za razliku od ravnozemljaške teorije, suludu teoriju da humanoidni reptili vladaju svetom nije moguće do kraja osporiti, barem ne u učionici), to se onda poentira kao dokaz njihove istinitosti (lat. *argumentum ad ignorantiam* – dokaz iz neznanja). Naravno, neopovrgljivost

teorije ne predstavlja nikakvu vrlinu – da bi bila racionalna, teorija mora biti proverljiva i opovrgljiva (**princip falsifikabilnosti**).

Sumnja se naročito uspešno seje neumornim, “do mučnine” ponavljanjem zaveroloških glasina (lat. *argumentum ad nauseam*), s obzirom da familjarizacijom laž “postaje” istina, dezinformacija “postaje” informacija. Efekat repeticije, uz koncept **velike laži**, da će pod određenim uslovima javnost pre poverovati u veliku laž nego u malu, u osnovi je popularnosti teorije o jevrejskoj zaveri. U tome posebnu ulogu igra **pristrasnost proporcije** – sklonost da se misli kako je za velike događaje poput pandemija, kriza, ratova i slično, neophodan veliki uzrok (a ne tek majušni virus itd), obično jedan jedini (**kauzalna simplifikacija**), odnosno da “Ništa nije slučajno” (više o tome dole u tekstu). Koliko je tehnika učinkovita pokazuju i opaske “Jevrej je Jevrej” ili “Čivut je to” koje su široko prihvaćene kao **truizmi**.

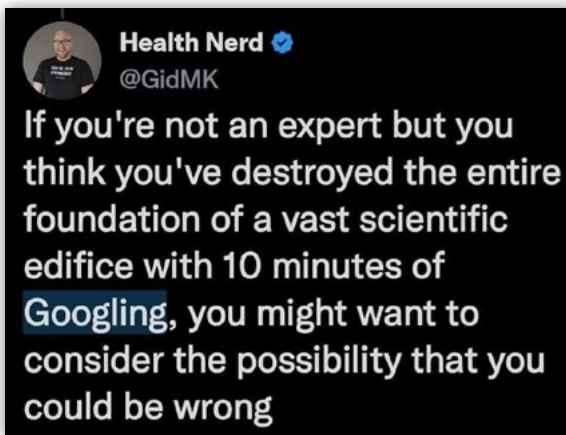
Teoretičar zavere često pribegava i *argumentum verbosium* finti. Reč je o svojevrsnom postidivanju odnosno zastrašivanju samouverenom upotrebom tvrdnji i argumenata namerno pretrpanih stručnom terminologijom,

zamršenim zaključivanjima i neprozirnim uvidima pred kojima slušaoci gledaju “k'o tele u šarena vrata”. Rezon je sledeći – čim zvuči tako učeno i komplikovano, mora da je istinito. Teoretičar zavere je i inače u prednosti, budući da je obično upoznat sa više pojedinosti o teoriji koju iznosi od sagovornika i publike. Na primer, građevinski aspekti u vezi sa napadima 11. septembra 2001, epidemiološki i drugi stručni aspekti u vezi sa pandemijom covid-19, hemijski u vezi sa “kemtreljsima” itd. Jasno, zaverolog po pravilu nije dovoljno upućen i “priča napamet” – zapravo nikada ne raspoložuje svim potrebnim saznanjima! – i baš stoga diskusiju nastoji da svede na verbalno nadgornjavanje (“moja reč protiv njegove”), na to ko će kome da “proda priču”, umesto da bude racionalno odmeravanje dokaza.

➔ Potrebno je pokušati razotkrivati činjenične i logičke manjkavosti u izlaganju teoretičara zavere, ali je svakako neophodno uputiti na saglasnost stručnjaka, odnosno **konsenzus naučne zajednice** oko tog pitanja (o ekspertima i pozivanju na autoritet vidi dole u tekstu). Što se tiče finte argumentum verbosium, od teoretičara zavere valja zatražiti, pozivajući se na mogućnost uzajamnog razumevanja kao pretpostavke smislene komunikacije, da razjasni svoje reči laičkoj publici. Ukoliko teoretičar zavere i dalje insistira na stručnom, nedokučivom jeziku, tada on – ukazati na to publici! – ili ne razume dovoljno to o čemu govori (mnogi vrhunski naučnici poput Karla Sejgana, Ričarda Dokinsa, Ričarda Fajnmana, Stivena Hokinga itd, popularisali su složene naučne koncepte i otkrića opšterazumljivim jezikom), odnosno podvaljuje da uopšte zna o čemu priča (kvaziučeno “proseravanje”), ili ne haje da ga razumeju. U svakom slučaju smisljena diskusija biva onemogućena.

Me: "That's ridiculous.
Do you have a source?"

Them:

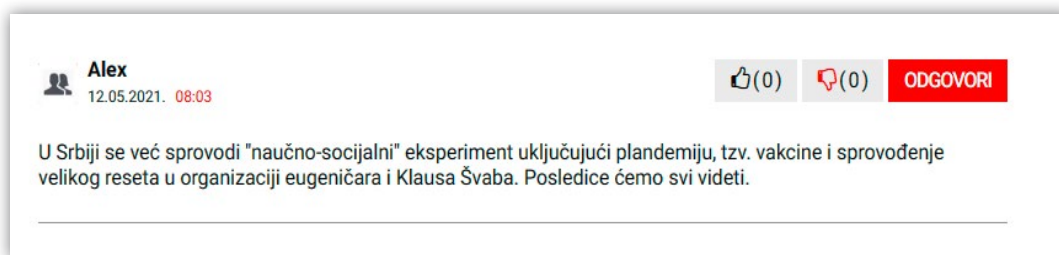
Neke od klasičnih **retoričkih fraza** koje zaverolog koristi su “To više nije tajna”, “Javna je tajna da...”, “Sve se zna”, “Svi znaju da...”, “Besmisleno je poricati da...”, “Niko to još nije demantovao”, “O tome se malo priča/malo zna”, “Pametnom dosta”, “Nemoj da smo naivni”, “Sam izvedi zaključak”, “**Sam istraži**”. Recimo, izraz “sam istraži” (“Ukucaj na Guglu”, “Imaš na internetu” itd) predstavlja fintu kojom se, najčešće u raspravama na društvenim mrežama, neka zapanjujuća konstatacija unapred štiti od bilo kakvih prigovora. Sgovorniku tada naizgled preostaje ili da, kao kod pozivanja na “neimenovane”, “bliske centrima moći” i “dobro obavestene” izvore, naprosto poveruje na reč, ili da se, jer je lopta prebačena u njegovo dvorište, sam upusti u proveru navoda. Teret dokazivanja, međutim, leži na onom ko protivreči opštepoznatim i opšteprihvaćenim stvarima, pa ukoliko se ne ponude dokazi, onda nema ni rasprave i tvrdnja se, kako nalaže **Hičensova oštrica**, odbacuje bez pardona. Neproverljivim “referencama” i sličnim fintama se ad hoc spašavaju slabašne, čak nepostojeće argumentacije, uopšte nastoji pribaviti legitimitet bestežinskim teoretizovanjima i laprdanjima, a ponekad se i prikrivaju

izvori kojih se i sami internet učenjaci i Gugl univerzitetlije stide. Katkad se, upravo suprotno, sagovornik zatrpa gomilom literature, emisija i drugih izvora bez volje ili sposobnosti da se istaknu poente i dalje razmatraju, čime smisao komunikacije takođe suštinski biva doveden u pitanje. Napokon, nadmenim upućivanjem na doškolovanje (“Sam se edukuj”) teoretičari zavere ističu sopstvenu upućenost, stručnost, štaviše duhovnu probuđenost (lat. *argumentum ad verecundiam* – pozivanje na autoritet), dok u isto vreme osporavaju sagovornikovu (lat. *argumentum ad hominem* – napad na ličnost, umesto na izloženi argument).

Takođe, neretko se poteže “Samo postavljam pitanje” smicalica kojom se u formi “nevinog zapitkivanja” šire dezinformacije i insinuiraju, bez obaveze da se tvrdnje potkrepe (“Nisam stručnjak, ali realno kako je moguće da se sruši i Zgrada 7 tokom napada na Kule bliznakinje?” ili “Kako zasigurno možemo znati da satanisti ne vladaju svetom?”).

- ➔ Svejedno da li znamo ili, što je verovatnije, ne znamo odgovor, neophodno je – kao što je već rečeno – publici izložiti tehniku i nameru teoretičara zavere. Takođe, valja objasniti da to što nekome nešto **ne izgleda logično ili moguće** (“Zgrada nije mogla tako da se sruši”, “Nikada nisam videla svetla na nebu da se tako brzo kreću”), ne znači samim tim i da je zaista nelogično i nemoguće, odnosno da nema prizemnije, nezaverološko tumačenje. Bezbroj je stvari koje nam izgledaju čudno i neverovatno usled **ograničenog znanja** kojim raspolažemo (razliku pravi samo to da li smo svesni sopstvenog neznanja ili ne), odnosno naše prirodne **zdravorazumske perspektive**, premda je istina s vremena na vreme zapanjujuće kontraintuitivna. Na primer, premda su rizici izneti u obe sledeće tvrdnje identični, druga nam svejedno deluje nepovoljnije: “Dečija vakcina protiv smrtonosne bolesti nosi rizik od trajnog oštećenja nervnog sistema u 0,001 posto slučajeva” i “Jedno od 100.000 vakcinisane dece razvije trajno oštećenje nervnog sistema”.
- ➔ Kako bi se ukazalo na nepouzdanost intuicije i zdravog razuma, postaviti sagovorniku pitanje “Ako list papira presavijemo tri puta biće debljine nokta, a koliko puta ga moramo saviti da dobijemo debljinu jednaku razdaljini Zemlje i Meseca?” Sačekati potom da odgovori odnosno da, po svoj prilici, teško omane u proceni, jer je tačan odgovor – svega 42 puta.

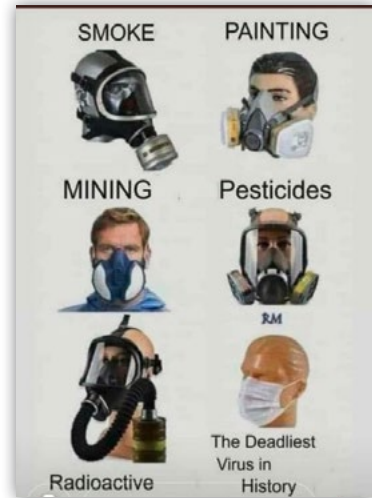

Smutnju izaziva i tzv. **klizava nizbrdica**, podmetačina koja ima sledeću šemu: određeni događaj će prouzrokovati drugi događaj, ovaj treći itd, pri čemu je izazvani događaj uvek ekstreman i vrlo opasan, pa otud ne treba dozvoliti ni prvi, inicijalni događaj. Ovaj možda i ne izgleda tako strašno, ali "to je tek početak", a "posle će biti kasno". Pri tom, pretpostavljeni skok se ne obrazlaže, nema dokaza o uzročno-posledičnoj vezi, već se poturaju tek emocije, prevashodno strah (lat. *argumentum ad metum*) od onog "šta se iza brda valja", jer "u strahu su velike oči" ("Pogledaj okolo šta se dešava?!", "Otvorite oči!", "Dokazi su na svakom koraku, ko hoće da gleda" na primer o "plandemiji" kao socijalnom eksperimentu).

Jedna od finti je i nabranje nekoliko opštepoznatih istina kako bi se zabašurila neutemeljena, upravo bizarna zaverološka poenta. U isti koš trpa se nekoliko činjenica, nekoliko poluinformacija, te nekoliko golih laži i nebuloza. Takođe, nemogućnost da se definitivno opovrgne svaka konstrukcija teoretičara zavere ili

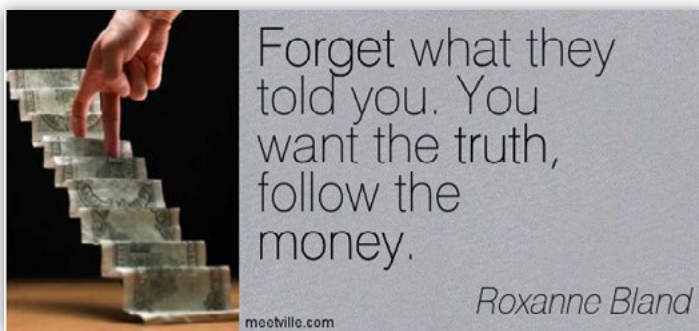
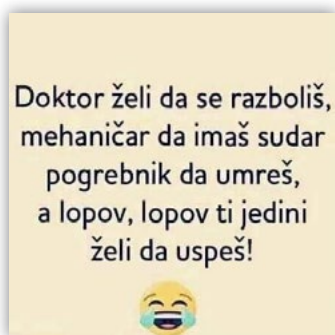

da se definitivno objasni svaka pojedinost “zvanične verzije”, predstavlja se kao krunski dokaz ispravnosti teorije zavere. Skače se, dakle, od nespornog do neverovatnog, od zdrave sumnje do paranoidnosti (lat. *non sequitur* – ne sledi). Umesto kauzalnih, uopšte logičkih veza, tu se proizvoljno uspostavlja analogije, tendenciozno preskaču prostorni i vremenski jazovi (“Pa zar Jevreji nisu u prošlosti...”) itd.

➔ Vrlo često teoretičar zavere poteže irelevantne argumente, pseudorazloge koji sami po sebi mogu imati smisla, odnosno tvrdnje koje mogu biti tačne, ali naprosto ne idu u prilog zaverološkoj poenti. Otud ga valja zapitati “Kako je to relevantno?”, zahtevati da položi račun i uspostavi logičku vezu između premisa i konkluzije.

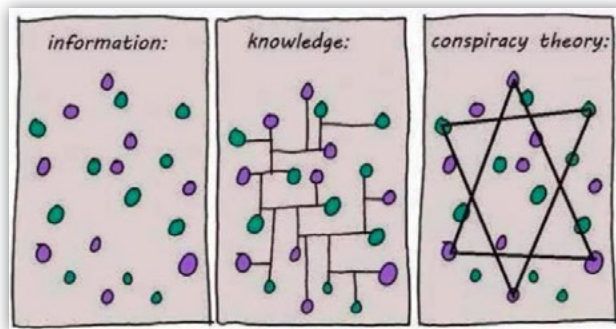
➔ Kaže se da **svaka analogija hramlje** (lat. *omnis analogia claudicat*), a neke jedva i puze. Zaključivanje po analogiji, kada iz jedne ili više utvrđenih podudarnosti između stvari ili pojava pretpostavimo postojanje neke druge, još neutvrđene podudarnosti, svakako nije pouzdano. Da bi se prepoznala lažna analogija potrebno je zapitati se da li su pri uočavanju sličnosti istovremeno prenebregnute neke bitne razlike, dakle razlike relevantne za poentu.

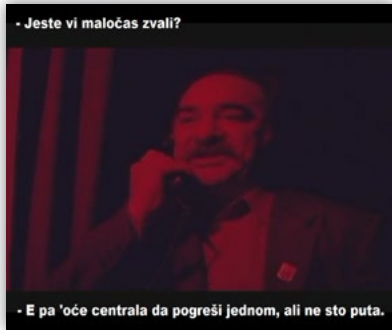
Teoretičar zavere na pogrešan trag često zavodi pitanjem *Cui bono?* ili “Kome to ide u prilog?”, koje inače predstavlja izuzetno korisnu istraživačku alatku. Neke stvari se, naime, dešavaju slučajno. Neke, opet, ne ispadnu onako kako je planirano. Takođe, određena dešavanja mogu ići na ruku različitim stranama, pri čemu nam neke od tih strana mogu biti poznate, a druge ne. Zapravo, ako bismo se u istraživanju upravljali isključivo načelom “Ko time profitira?”, pa i bukvalnim “Prati trag novca”, mogli bismo doći do kojekakvih neosnovanih konkluzija. Recimo, do sulude teze da doktori čine sve da njihovi pacijenti ne ozdrave tako lako, prosto zato što doktorima to nije u interesu. Pitanje zapravo nije da li moćnici žele da kontrolišu svetska zbivanja, već da li to mogu.

Ništa nije slučajno!

Polazište zaverološkog svetonazora je i uverenje da “ništa nije slučajno”, da iza svega stoji zla, mračna namera. Nije slučajno da su prozori na zgradi Pentagona nakon napada 11. septembra 2001. ostali neoštećeni, nije slučajno da se covid-19 pojavio baš sa uvođenjem 5G mreže, nije slučajno da novčanica od jednog dolara nosi masonske simbole, da logo Ujedinjenih nacija izgleda kao mapa ravne Zemlje itd. “Istina nam je ispred nosa”, samo treba “čitati između redova”, “povezati tačkice”, “sabrati dva i dva”.

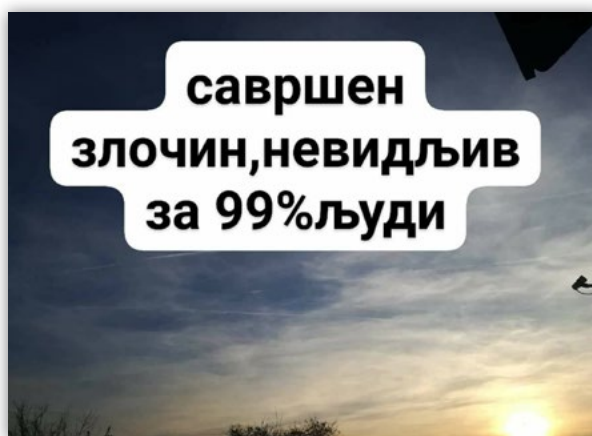

Poenta se zasniva na *non causa pro causa* brkanju vremenske i uzročno-posledične veze, uopšte, na **apofeniji** tj. sklonosti da se prepoznaju, upravo učitavaju veze i šabloni između nepovezanih, sasvim slučajnih stvari, kao i na rđavom procenjivanju verovatnoće.

Okamova oštrica

➔ Ad hoc krpljenjem zaverolog svoju teoriju komplikuje, nateže do pucanja. Otud treba potegnuti **Okamovu oštricu** – ako su svi ostali kriterijumi jednaki, najjednostavnije rešenje je najbolje, odnosno kada je više konkurentskih objašnjenja jednako u ostalim pogledima, princip nalaže da se prihvati objašnjenje koje uvodi najmanje pretpostavki i postulira najmanje entiteta. Podrazumeva se, kriterijum jednostavnosti ne sme ići nauštrb dokazne težine. Upoređujući kemtrejls teoriju (zle sile nas prskaju opasnim hemikalijama) sa kontrejls teorijom (bele trake koje avioni ostavljaju za sobom su tragovi kondenzacije vodene pare), očigledno je da je prva, zaverološka neuporedivo kompleksnija. Osim toga, postoji više praktičnijih, pouzdanijih, prikrivenijih načina da se masovno truže – na primer, putem vodovodne mreže (uostalom, postoji teorija zavere vezana za fluoridizaciju vode iz vodovoda).

Okamovoj oštrici pre svega podleže komplikacija u vezi sa brojnošću zaverenika. Fizičar **Robert Dejvid Grajms** je kreirao matematički model kojim se procenjuje koliko je vremena potrebno da se spontano razotkrije određena zavera na osnovu broja uključenih zaverenika. Da bi zavera ostala skrivena 5 godina, procena je da ne sme učestvovati više od 2531 zaverenik, da bi trajala 25 godina ne više od 502 zaverenika, a da se ne razotkrije čitav vek najviše 125 zaverenika. Nevolja za teoretičare zavere je što je npr. zavera lažnog sletanja na Mesec iziskivala učešće 411.000 zaverenika, pa bi bila razotkrivena nakon 3 godine i 8 meseci, zavera prikrivanja leka protiv raka preko 700.000, pa bi se obelodanila nakon 3 godine i 3 meseca itd. Ukratko, većina zavere bi bila vrlo brzo nedvosmisleno razotkrivena i opšteprihvaćena kao istina.

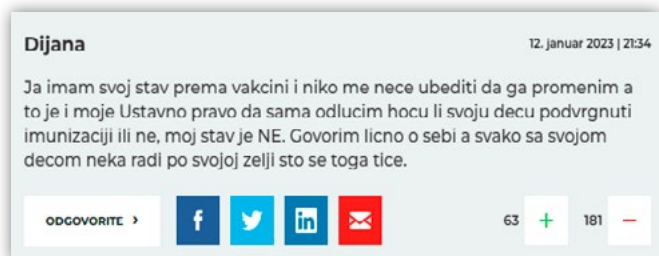
Pod Okamovu oštricu bi došla i dodatna zaverološka *ad hoc* teza neophodna da objasni tj. diskredituje spominjani naučni konsenzus – naime, da su naučnici plaćenici, korumpirani poslušnici ili bar korisni idioti globalne zavere (*argumentum ad hominem*).

Retorička prednost teoretičara zavere je i u tome što su zaverološki narativi neretko jednostavniji (bez obzira na neizbežnu logičku nategnutost i kompleksnost), naizgled razumljiviji, svakako prijemčiviji i intrigantniji, u odnosu na naučna objašnjenja. Crno-belim svetonazorom, uprošćenim, naivnim (“Kako mali Perica zamišlja svet”) narativom o borbi dobra i zla, bez nepotrebnih, zbunjujućih nijansi – jer, “Stvari su jasne” i “Nema tu puno priče” – zaverologija nudi lake, intuitivno uverljive odgovore na teške dileme i pitanja. Ugađajući intelektualnoj lenjosti, umesto ozbiljnih studija iz različitih naučnih oblasti, u zaverologiji je dovoljno kupiti “dejanlučićevsku” knjigu-dve na kiosku, prostudirati na “Gugl i Jutjub univerzitetu” da biste “popiti svu pamet sveta” i proniknuli u sva ovozemaljska i onozemaljska zbivanja.

Pomeranje golića

➔ Teoretičaru zavere valja uputiti **izazov** – a to je i probni kamen svake racionalne rasprave – da precizira pod teretom kojih dokaza je spreman da promeni mišljenje. Naravno, racionalnost objektivno određuje dokazne standarde koji obavezuju razumnu osobu da misli na odgovarajući način, samim tim i da promeni mišljenje. Za razliku od zaverološkog “**Pametnom dosta!**” (“Kraj diskusije!”, “O čemu dalje da pričamo?!” itd.) koje proizvoljno, subjektivno određuje dokazne standarde, i koje se najčešće koristi tek da obezbedi efektno izvlačenje iz rasprave koja se gubi ili barem ne dobija, da prikrije slabašnu argumentaciju, čak kojekakve neistine i budalaštine. Bez iznetih ubedljivih argumentata sentencija postaje tek *ad hominem*, dakle napad na ličnost sagovornika, a ne na argument.

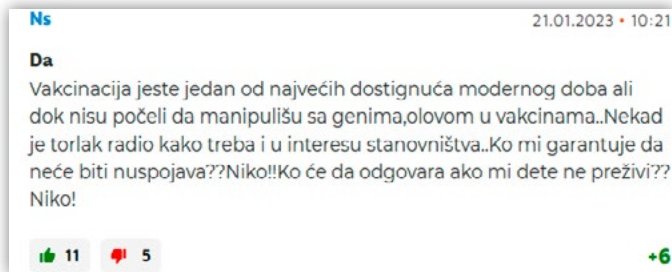

Imajući u vidu objektivne dokazne standarde, teoretičar zavere bi trebao da “okrene ćurak” kada iznesemo dokaze sa dovoljnom racionalnom snagom. Nama, međutim, ovde nije cilj da razuveravamo teoretičara zavere (uostalom, “Raspravljati se sa osobom koja se odrekla upotrebe razuma je”, kako primećuje Tomas Pejn, “kao davati lek mrtvacu”), već da ga pred publikom razotkrijemo kao sagovornika koji (bar) u ovoj stvari nije racionalan. A budući da ni publika često nije u stanju da prepozna dokazne standarde koji obavezuju teoretičara zavere da promeni mišljenje, ispucavanje ma kako jakih dokaza neće uvek biti dovoljno. Zato je teoretičara zavere potrebno izazvati da sam izloži uslove pod kojima bi se odrekao svog mišljenja. Ako to naprosto ne zna, onda mu treba pomoći da dođe do odgovora. Ukoliko, međutim, uopšte nije voljan da preispituje svoje mišljenje (“Nikad me nećeš ubediti!”, “Nikada neću promeniti mišljenje!” itd), onda svakako pada u vodu konstruktivnost, smislenost razgovora, ali svejedno ostaje poenta da se ukaže publici, a o publici je ovde sve vreme i reč, da naš sagovornik nije racionalan.

Kada je, pak, spreman da predoči usled kojih dokaza bi bio spreman da promeni mišljenje, teoretičar zavere tada ima dve podvale na raspolaganju. Ili odmah podigne lestvicu toliko visoko da ju je nemoguće dostići – istoričar Dejvid Erving, poznati poricatelj Holokausta, nudio je hiljadu dolara onome ko je u stanju da mu pokaže jedan jedini istorijski dokument koji nedvosmisleno dokazuje da je Hitler znao za Aušvic. U pitanju je zvrčka *one single proof* – zahteva se jedan određen, odlučujući dokaz, pa ako sagovornik nije u mogućnosti da ga obezbedi, tada mu čitava teza navodno pada u vodu. Naravno, odabrani *one single proof* nije jedini način da se dokaže poenta, kao što traženi dokument nije jedini način da se dokaže Hitlerova odgovornost. Ili, ako lestvicu postavi na razumnoj visini, tako da možemo obezbediti

dokaze koje traži, tada obično pribegava **pomeranju golića**. Suština ove smicalice je u intelektualno nepoštenom uzmicanju, u tome da se uvek iznova, uprkos predočavanju zatraženih dokaza, insistira na novim podacima, novim kontraargumentima, jer ovi eto više nisu dovoljni. Na primer, ako se sumnja u bezbednost vakcina jer “nisu dovoljno ispitane”, nakon što se dostave sva zatražena svedočanstva (iako to nije moguće uvek na licu mesta učiniti!), teoretičar zavere ostaje nezadovoljan, zahtevajući dodatna obrazloženja, ili naprosto **zamenjuje teze** potežući nove teme, nova pitanja i nedoumice.

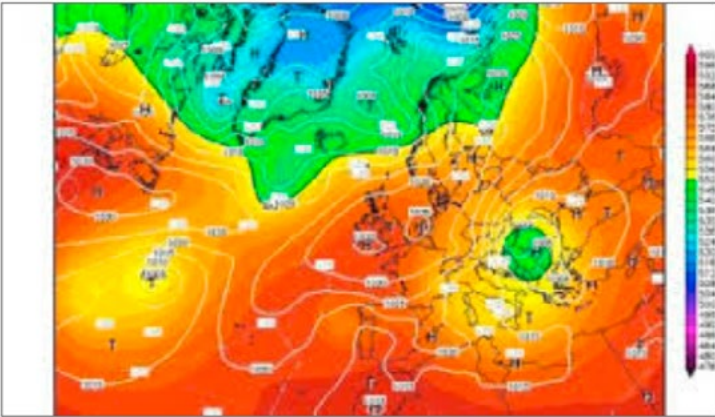
Ovde posebno treba uočiti **selektivnost sumnje** teoretičara zavere, upravo **dvostruke aršine**. Jedan aršin primenjuje na sebe i druge zaverologe, a sasvim različit na kritičare. Zaverološka logika podrazumeva **hiperskeptičnost** prema “zvaničnoj verziji”, traži se “dlaka u jajetu” svemu što se ne uklapa u teoriju zavere, cepidlači (“Nauka ne zna sve!”, pa otud, prećutno se poentira, nauka ne zna ništa, odnosno sve biva relativizovano, dovedeno u pitanje), iznose se nemoguća očekivanja tj. maksimalistički zahtevi (“Ko mi garantuje sto posto da...”, “Kako možeš biti siguran da...”). Sa druge strane, **selepo se veruje** u sve što ide na zaverološku vodenicu. Sumnja tu, dakle, nije generalna, nepristrasna, već selektivna i tendenciozna. Uostalom, kada ostajemo pri sumnji uprkos dokazima mi nismo skeptici, mi smo negatori. **Naivac** veruje i kad ne treba, dok **negator** ne veruje ni kada bi trebalo.

Crvena zastavica tj. upozorenje da pred sobom imamo teoretičara zavere jeste to što “on zna” – dakle, on ne pretpostavlja, ne sumnja, već zasigurno zna da je “HAARP kriv za poplave i zemljotrese”, da “masoni upravljaju svetom”, da “već dugo američka vlada komunicira sa vanzemalcima”, da “vaccine izazivaju autizam” itd.

Prof.dr. Velimir Abramović: “Danas su isključili HAARP, za dva dana očekujemo zemljotresel” (VIDEO)
REGION

Profesor dr. Velimir Abramović bio je gost na jednom radiju i tom prilikom pričao o HAARPu u Srbiji i općenito na Balkanu kao uzročniku poplava koje su nas zadesile, te mnogo drugih “prirodnih katastrofa” koje je uzrokovao HAARP.

Između ostalog, rekao je: “Danas isključuju HAARP, tako da će za dva dana biti zemljotresi, jer kad se on isključi onda ova rupa koja je napravljena i koja izaziva ciklon, pomoću da kažem dvije koordinate praktično možete da ga centrirate negdje do 5-10 kilometara, a ako je teren ravan može da zahvati i druga područja.” Šta je još govorio istaknuti profesor poslušajte u prilogu snimka od 4 minute.

Sa prljavom vodom i dete

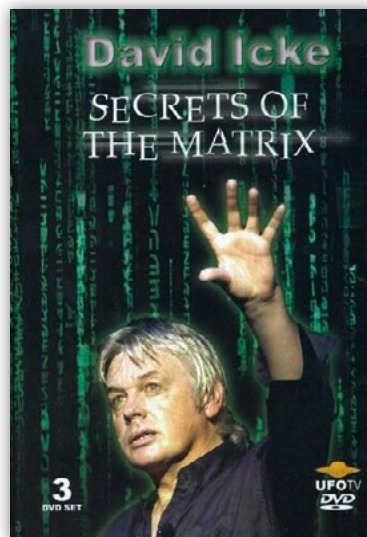
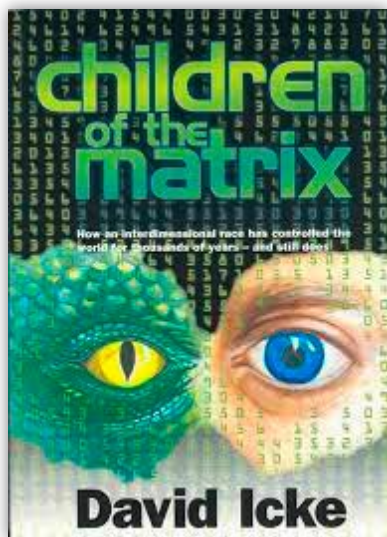
➔ Zaverologija često predstavlja “paket aranžman”, pa ako se veruje u jednu teoriju zavere, posebno one suludije, obično se veruje i u druge. Takođe, obično se prihvataju protivrečne tvrdnje unutar iste teorije – dr Novica Čeranić: “Virus ne postoji”; dr Branimir Nestorović: “Najsmešniji virus u istoriji čovečanstva”; dr Danica Grujičić: “Covid-19 je veštački napravljen virus... ubeđena sam da se radi o nekoj vrsti biološkog oružja”. Ukoliko sagovornik sam ne zapadne u **kontradikciju**, valja ga izazvati navođenjem oponirajuće tvrdnje nekog drugog teoretičara zavere i pitanjem kako zna da navedena tvrdnja nije tačna. Takođe, upitati ga kako zna da sve te dobro poznate teorije zavere nisu osmišljene i raširene naprosto kako bi odvratile pažnju javnosti od pravih zavera (**crvena haringa**). Na primer, kako zna da sve u vezi sa pandemijom covid-19 nije osmišljeno kako bi “vladari iz senke” na lak način identifikovali one koji “misle svojom glavom”, koji neće da se vakcinišu – njih će virus eliminisati, dok će poslušnici, koji ne predstavljaju pretnju po sistem, biti spašeni vakcinacijom. Štaviše, teoretičara zavere treba isprovocirati pozivom na **radikalnu, doslednu sumnju**. Ukoliko, recimo, tvrdi da je sletanje na Mesec 1969. bilo lažirano, valja mu naprosto skrenuti pažnju koliko je naivan da veruje da Mesec uopšte postoji. Ili ako negira postojanje korona virusa koji izaziva covid-19, upitati ga da li je toliko lakoveran da ne sumnja u postojanje drugih virusa, uopšte mikroorganizama.

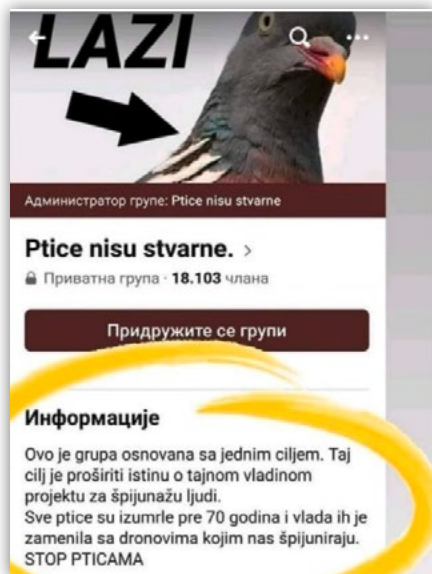
Doktorica Danica Grujičić rekla je sinoć, gostujući u Čirilici, da je epidemija koronavirusa najviše ugrozila pacijente sa malignim obojenjima, kao i da duboko veruje da je Kovid-19 veštački napravljen virus.

➔ Poenta je da se pokuša **reductio ad absurdum** (svodenje na kontradikciju/apsurd). Naime, reč je o taktici da se teoretičar zavere “tuče njegovim oružjem”, odnosno da se usvoji njegova pozicija, uopšte zaverološka logika i mentalni sklop, i iz toga izvede apsurdan rezultat i ospori početna pozicija. Takođe, na taj način moguće je osnažiti racionalnost zaverologa. Naprosto, zaverolog (najčešće) neće biti spreman da dosledno brani **antinaučnost**, preporuku da “sistem te laže, ne veruj šta ti kaže” u svakoj pojedinačnoj stvari, da je svaka informacija u medijima lažna itd. Čak i ako poput Dejvida Ajka “radikalno skeptički” tvrdi da je ovaj svet tek simulacija, svojevrsan **matriks** (pod kontrolom ljudi-reptila), zaverolog ipak neće biti spreman da se odrekne pouzdanja u temeljne činjenice poput postojanja Meseca, mikroorganizama itd. Otud, kada ga izazovemo da svoje pouzdanje obrazloži, po svoj prilici pozvaće se na određena naučna saznanja i dokazne standarde koje potom možemo upotrebiti protiv njega, i pokazati da je zaverološka sumnja neosnovana.

- ➔ Napokon, moguće je staviti se u ulogu advokata neke sprdačke teorije zavere, na primer da su golubovi zapravo vladini dronovi za nadzor, i izazvati sagovornika da **položi račun** zašto se sa tim ne slaže (ravnozemljaška teorija nije manje apsurdna, ali ima nezanemarljiv broj sledbenika i nije osmišljena kao šala). Gde, dakle, povlači **liniju demarkacije** – šta je za njega “previše” i zbog čega?

Did you know that every tyre comes with a prebuilt GPS chip, so that you can be located in 5G networks? If you don't want to be followed, you have to cut off the little antenna that sticks out.

Rekla-kazala

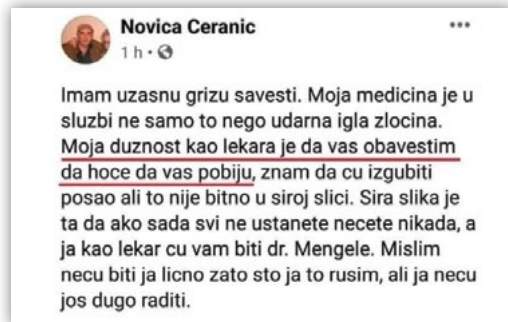
Prosvećeni smo, kaže Kant, kad izađemo iz maloletnosti, a to znači kada smo kadri da se služimo svojom glavom, bez da nas vodi tuđa, odnosno da kojekuda “idemo po mišljenje”. Neretko, međutim, prinuđeni smo i tuđe glave uzeti u obzir, kod stvari koje sami ne poznajemo “iz prve ruke”, a tada misliti svojom glavom znači što pouzdanije proceniti kojoj tuđoj glavi ukazati poverenje, čije reči “uzeti na veru”. Okretanje pogrešnom autoritetu majstor **Brojgel** izvanredno prikazuje oslikavajući Hristove reči “A slijepac slijepca ako vodi, oba će u jamu pasti”.

➔ Kada, dakle, **autoritet argumenta** (pozivanje na razlog, na dokaz) zameni **argument autoriteta** (*argumentum ad verecundiam*), valja se zapitati na čemu se autoritet zasniva. Suočeni s pitanjem “**Kako znaš?**”, teoretičari zavere se po pravilu pozivaju na različite sumnjive izvore informisanja i naprosto glasine. Od “komšije”, “kolege s posla”, neimenovane “prijateljice s Infektivne klinike”, anonimnih naučnika i profesora s tog i tog univerziteta ili instituta, kojekakvih stručnjaka, samozvanaca i umišljenih sveznalica, do “bilo na televiziji”, “ima na internetu”. Pre nego što uzmemo za ozbiljno određenu informaciju, valja proceniti **kredibilnost izvora**. U medijima indikator zaverološke sumnjivosti predstavljaju, između ostalog, senzacionalistički naslovi i fraze poput “Ovo nećete videti u ostalim medijima”, “Evo šta kriju od nas”, “Dobro obavешteni izvori”, “Procurele informacije”, “Strogo čuvana tajna” itd. Jasno, to što se o nečemu čuti, što o nečemu “nećete čitati u udžbenicima” odnosno što “nas nisu učili u školi”, što se teoretičarima zavere ne dozvoljava pristup mejnstrim medijima, što se lekarima koji osporavaju “zvaničnu nauku” oduzimaju licence, može biti stoga što je reč o zavereničkom zataškavanju istine i progonu slobodne misli. Ali i stoga što, a to je neuporedivo uverljivije objašnjenje, ne postoje dokazi koji sve to potkrepljuju (npr. veza između pandemije i 5G mreže se ne zataškava, jer je nema), odnosno jer se zagovara opasna pseudonauka ili naprosto trabunjaju gluposti. Takođe, pojedine informacije se iz opravdanih bezbednosnih razloga drže u tajnosti. A čak i da je izvor verodostojan, informaciju je potrebno da na nezavisan način potvrde i drugi jednako pouzdani izvori. Kod zagovornika teorija zavere, međutim, budući da ga ne pokreće istinoljubivost već tek potreba da pošto-poto ospori “službenu istinu” i “zvaničnu verziju događaja”, **kontradiktornost različitih izvora** ne predstavlja nikakvu neugodnost.

Takođe, teoretičari zavere se pozivaju i na autoritete – one **irelevantne** (na primer, prof. dr Velimir Abramović, reditelj, kulturolog i filozof), **donekle relevantne** (npr. klinička psihološkinja dr Mila Alečković i endokrinološkinja-internistkinja prof. dr Nada Kostić kao zaverološkinje opšte prakse, odnosno psihijatrica dr Jovana Stojković kao jedna od vođa ovdašnjeg antivakcinalnog pokreta) i bez sumnje **relevantne autoritete** koji se međutim protive naučnom konsenzusu (npr. francuski virusolog i nobelovac Lik Montanje koji je izneo niz netačnih, zaveroloških tvrdnji o covid-19 virusu).

➔ Ni nobelovci, dakle, nisu nepogrešivi (*nobelitis* – pojava da nobelovci, uglavnom na zalasku karijere, zagovaraju čudne, naučno neutemeljne ideje). Otud Aristotel ističe “Drag mi je Platon, ali mi je istina draža” (lat. *Amicus Plato, sed magis amica veritas est*). Kada se teoretičar zavere pozove na bilo koji od pobrojanih izvora i “autoriteta”, potrebno je uzvratiti (naj)jačom kartom – **naučnim konsenzusom** odnosno objašnjenjem oko kog se slaže većina naučnika to jest naučnih studija i dokaza. Tada se teoretičar zavere obično poziva na navodnu debatu i nepostojeću pat poziciju u naučnoj zajednici (“**Mišljenja su podeljena među stručnjacima**”), te se jednako legitimno može držati i zaverološka strana. Stvari se, dakle, relativizuju, muti se bistra voda. S tim u vezi je i **pozivanje na umerenost** (lat. *argumentum ad temperantiam*), odnosno na zabludu da je “istina negde između”, da predstavlja kompromis između suprotstavljenih pozicija, s obzirom da su ekstremne pozicije nužno pogrešne, te ih treba izbeći.

Kod navedenih pitanja, međutim, nema podele, i nekoliko izuzetaka, pojedinih naučnika koji drugačije misle (recimo lekari antivakcinalisti), ne može kompromitovati gotovo potpuno slaganje. Tada se neretko potegne doskočica “I Galileja su osporavali...” (implicitno zaključivanje glasi: “Galileja su osporavali, a bio je u pravu. Moje tvrdnje osporavaju. Dakle, i ja sam u pravu!”); **Galilej sindrom**: “Svi kažu da grešim, dakle, u pravu sam!”). Ili prigodno mudrovanje kako “svaka istina prolazi kroz tri faze: u prvoj je ismejana, zatim joj se žestoko protive, da bi konačno bila prihvaćena kao očigledna.”

➔ I zaista, pojedini znameniti umovi su isprva bili osporavani, da bi im tek naknadno, neretko i posthumno priznali zasluge. Međutim, teoretičari zavere i koje-kakvi šarlatani moraju pokazati kako njihovu “nepriznatu istinu” razlikovati od najobičnijih izmišljotina i besmislica. Galilej je za svoje kontroverzne ideje (heliocentrični model) pružio dokaze koje je svaki naučnik mogao bez poteškoća empirijski proveriti (načela **proverljivosti** i **opovrgljivosti**). Ili, rečima astronoma i promotera nauke Karla Sejgana, “Smejali su se Kolumbu, smejali su se braći Rajt, ali su se smejali i klovnu Bozou!”

Balkanski špijun

Zaverologija nudi sledbenicima osećaj smisla, sopstvene vrednosti i sigurnosti u okolnostima kompleksne društvene stvarnosti, sveopšte neizvesnosti, lične obespravljenosti i beznačajnosti. Pruža im samozadovoljnu, čak nadmenu iluziju da su proniknuli u tajnu, da jedini vide širu sliku, da su se samo oni probudili, da misle svojom glavom (to je često osnov motivacije pojedinih učenika da na času traže pažnju kontroverznim zaverološkim stavovima). Štaviše, da iako ućutkivani, progonjeni, autsajderi, predstavljaju borce protiv sistema, sami protiv svih (David protiv Golijata), za istinu i slobodu, dok su ostali tek poslušne ovce, jer su im isprani mozgovi.

Razotkrivanje zaveroloških tehnika, logičkih grešaka i drugih finti, dovoljno je da u retoričkom nadgornjavanju sa teoretičarem zavere ne izvučete deblji kraj, samim tim i da neodlučna publika ne bude zavedena na krivi put. Međutim, da biste teoretičara zavere izbacili iz zaverološke “zečije rupe”, upravo urazumili, raskrinkavanje zabluda ne samo da nije dovoljno (“Oni koji veruju bez dokaza, ne mogu biti razuvereni dokazima”, kako reče borac protiv šarlatana **Džejms Rendi**), već je često kontraproduktivno. Osim što ga treba izložiti novim, pouzdanim informacijama, neophodno je pre svega prići mu otvoreno, s razumevanjem. Ukoliko, dakle, želimo da preobratimo teoretičara zavere, a ne naprosto da ga pred publikom porazimo, valja se uzdržati od osuđivanja i napada, jer će se inače još dublje ukopati u rov. Pokušati izgraditi odnos poverenja, saslušati ga, najbolje ne javno (npr. u učionici, pred drugima), već u četiri oka. Pokazati intelektualno poštenje tako što ćemo njegove teze fer interpretirati, ne hvatati ga za sitne previde i irelevantnosti. Štaviše, pribеći tzv. čeličenju (**čoveku od čelika** umesto **čoveku od slame**) – ako je već reč o racionalnoj, konstruktivnoj komunikaciji, pomoći mu da formuliše najuverljiviji moguću verziju njegove pozicije, i tek nju potom dovoditi

u pitanje. Nastojati uvažiti motive, zabrinutosti, sumnju teoretičara zavere, i prepoznati tačke slaganja sa njim. Na primer, svest o krhkosti demokracije, nepoverenje spram ekonomskih, političkih, medijskih i drugih centara moći, intuicije da “nešto sa društvom ozbiljno ne valja” kao kritičke zametke itd. Afirmisati sumnju kao osnov racionalnog mišljenja, ali i njenu pravu meru – preporuku da je “dobro imati otvoren um, ali ne toliko otvoren da ti mozak ispadne van”, valja upotpuniti uvidom kako je i zatvorenost štetna, jer mozak u zagušljivoj stešnjenosti takođe strada. I opskrbiti se strpljenjem, jer se “ništa preko noći” ne može očekivati. A ni tada uspeh nije zagarantovan, jer različite psihičke sile, i različitog intenziteta, leže u osnovi **zaverološkog mentalnog sklopa pojedinca**.

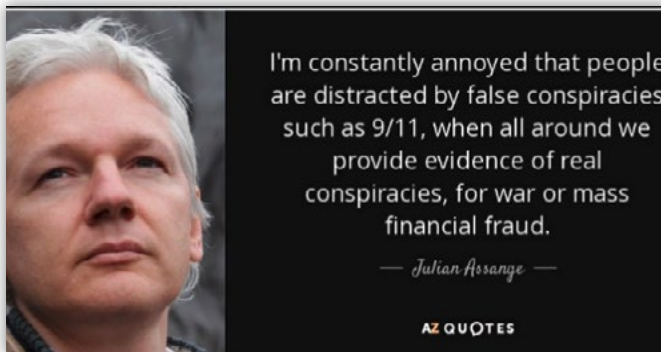

Uobraženje **antisrpstva**, pre svega zapadnjačkog, a i šire (“Ceo svet je protiv nas”), od kojekakvih protozaveroloških konstrukcija i, uopšte, paranoidnog stila u tumačenju događaja, pa sve do klasičnih teorija zavere, duga je već tradicija u našem društvu. Zapravo, još od prve polovine 19. veka postoji zaziranje, pa i strah od “trulog Zapada”, od tamošnjeg moralno korumpiranog i dekadentnog načina života (otud i verovanje kako “Evropa/zapadna civilizacija/EU samo što nije propala”), od tuđinskog uticaja koji kvari našu jedinstvenu narodnu dušu, koji će nas obezveriti i rasrbiti itd. Početno romantičarsko slovenofilstvo, zagovaranje nadmoći slovenskog Istoka spram evropskog Zapada, svelo se vremenom na isticanje srpske superiornosti, na srpski krstaški (odbrambeni!) rat protiv Zapada. Baštineći tzv. svetosavski, klerikalni nacionalizam, proglašavajući da je “sudbina dodelila Srbima počasnu ulogu da budu glavni nosilac hrišćanstva u svetu”, vladika **Nikolaj Velimirović** u kampanji protiv modernizma i prosvetćenosti, četrdesetih godina prošlog veka piše već sasvim zaverološki: “Sva moderna gesla evropska sastavili su Židi, koji su Hrista raspeli: i demokratiju, i štrajkove, i socijalizam, i ateizam, i toleranciju svih vera, i pacifizam, i sveopštu revoluciju, i kaptalizam, i komunizam.

Sve su to izumi Židova, odnosno oca njihova đavola”. Memorandum SANU iz 1986. reaktuelizovao je teme “ugroženosti srpskog naroda”, samosažaljenja, istorijske nezahvalnosti spram “najvećih žrtvi” koje je podneo, “antisrpske koalicije”, ničim utemeljenog optuživanja srpskog naroda i “srbofobije”. To je tokom devedesetih, a traje u određenoj meri do današnjeg dana, preraslo u otvorenu zaverologiju (jugoslovenska zavera se proširila na Zapad i “**novi svetski poredak**”), umišljenu satanizaciju i **autoviktimizaciju** (većiti status mučenika obezbedio je “moralni kapital” za teritorijalne aspiracije i zločinjenja). Takođe, u maniju veličine da je srpski narod nebeski, najstariji kako to “dokazuje” srpska autohtonistička (patriotska!) škola u historiografiji, spram zvanične “iskvarene” i “falsifikovane” istorije koja se piše po “germansko-vatikanskom diktatu”. Štaviše, da predstavlja usamljeni glas istine (usred globalne medijske manipulacije), poslednji bastion slobode, bedem otpora, u odlučujućoj, biblijskoj borbi dobra protiv zla svetske zavere.

Umesto racionalnog sagledavanja problema, kao pretpostavke svakog smislenog otpora, dakle uviđanja međunarodnih odnosa moći, imperijalističkih interesa i logike kapitala, zaverologija tu, kao i inače, “**laje na pogrešno drvo**”, trabunja o judeo-masonske zavere, o Trilateralu i Bilderberg grupi, o “novom svetskom poretku”, “antisrpske agendi”, srbofobiji (nas “mrze”, a druge “vole”) itd. Naravno, interpretiranje društvenih nedaća i “zle sudbine” globalnim antisrpskim zavereničkim poduhvatom ide u prilog vlastodršcima, jer ih oslobađa odgovornosti. A čak i kada se tačnije adresira problem, ka poslovičnom “sistemu”, interpretacije ostaju maglovite, apstraktne, koren problema se i dalje ne prepoznaje, kapitalistički odnosi se ne dovode u pitanje, a teoretičar zavere obično završi u apolitičnosti.

Naravno, zavere postoje, i potrebno je kritički, sa zrnom soli (lat. *cum grano salis*) pristupati centrima moći – ekonomskim, političkim itd, te shodno tome i medijima. “Zavere su svuda oko nas. Svuda oko nas su i lude teorije zavere. Važno je ne mešati ove dve stvari”, kaže Džulijan Asanž, osnivač Wikiliksa. Pri tom, treba znati da istinske zavere obično otkrivaju istraživački novinari, uzbunjivači/zviždači, pa i istražni organi države, nudeći proverljive dokaze. Osim ovih pojedinačnih zavera, u određenom smislu se može govoriti i o postojanju globalne zavere. Tu, međutim, nije tek reč o moćnim pojedincima koji nadahnuti metafizičkim zlom pokreću konce svetskih zbivanja, već o anonimnoj, “banalnoj” zaveri društveno-ekonomskog sistema.

Potrebno je, dakle, pronaći put između Scile suludih teorija zavere, odnosno zaverološkog paranoidnog stila čije su crvene zastavice u tekstu predložene, i Haribde uzimanja zdravo za gotovo svega što vlasti govore, uopšte vladajuće ideologije. Birati između zvanične i zaverološke verzije događaja je katkad **lažna dilema** – naime, nije svako alternativno razmišljanje “teorija zavere” (izraz se naravno koristi i kao diskvalifikujuća etiketa), i ne treba svaku teoriju zavere unapred otpisati. Naprosto, kako kaže zaverološka doskočica, “To što sam ja paranoičan, ne znači da me ne prate”.